

BÜYÜK KAZAK ŞAİRİ ABAY KUNANBAYEV (1845-1904)

ALİ ABBAS ÇINAR

Abay, Kazakistan'ın Semey şehrinde doğmuştur. Kazakların en büyük şairi olarak tanınmaktadır. Bunun yanında yazar, eğitimci, çevirmen, düşünür ve devlet adamı olarak da bilinmektedir.

Kazakistan'ın başkenti Almatı'da büyük bir heykeli mevcuttur. Adına üniversite kurulmuştur (Abay adındaki Kazakistan Devlet Üniversitesi). Bilimler Akademisi, Dil ve Edebiyat Enstitüsünün bir bölümü (Abay Bölümü) sadece Abay ve Abay'ın eserlerinin araştırılmasına ayrılmıştır.

Kazakistan Cumhuriyetinin bağımsızlığını kazanmasından sonra basılan Kazak para birimi "Tenge"nin ikinci büyük parasında Abay'ın fotoğrafı vardır. Eserleri pek çok lehçe ve dile çevrilmiş, yayımlanmıştır.

Kazakistan Cumhuriyeti, Abay'ın doğumunun 150. yılı dolayısıyla 1995 yılını Abay'a adanmıştır. Türk Devletleri Kültür Bakanlarının dördüncüsünü Marmaris'te gerçekleştirdikleri toplantıda da konu gündeme alınmış ve Abay hakkında 1995 yılında ilgili ülkelerce etkinlikler gerçekleştirilmesi, yayınlar yapılması kararlaştırılmıştır.

Kazak edebiyatının önde gelen temsilcisi olan Abay şair ve düşünürdür. Büyük şairliği yanında o, Kazakistan'ın geçen yüzyıllardaki toplum ve edebiyat yapısı hakkında bilimsel araştırmalarda bulunan değerli bir araştırmacıdır. Adalet ve insanlık, sanat ve bilim için mücadele etmiş, kadının toplum içindeki yeri ve özgürlüğü, şiir ve bütün sanat verimlerinin değeri üzerinde önemle durmuş, bu değerleri aydınlığa kavuşturma yolunda pek çok çalışma gerçekleştirmiştir. Abay, şiirinde eski ile yeni ve çağdaş düşünceyi yorumlama ve dile getirme gücünü göstermiştir. Onun, eski ile yeniyi şiirinde birleştirme ve bunu Kazak geleneksel hayat tarzının kendisine özgü unsurlarıyla süsleme başarısı, Abay'ı milli olmaktan öte, evrensele de taşımıştır.

Onu değerli kılan özelliklerin başında, Kazak halkına yol göstericiliği gelir. O, halkı çalışmaya, aydınları araştırma yapmaya, insanlık ideallerini gerçekleştirmeye ve bu yolda emek sarf etmeye çağırır.

Abay, 13 yaşında Semey şehrinde Ahmet Rıza medresesine gider. Arap,

Fars dilleri ve Çağatayca üzerinde bilgiler edinir. Nevayî, Nizamî, Fuzulî, Firdevsî, Sadî gibi büyük Türk ve Fars şairlerinin eserleriyle tanışır. Sonradan Rus okullarında okur. Babası Kunanbay, onu bir müddet sonra, halk içinde yetişmesi maksadıyla okuldan alır. 1886 yılında o, büyük beyler arasındaki ve halk içindeki ilgi çekici yaşayış tarzını ve mücadeleyi görür. Yer, su, esirlikle ilgili davaları yakından tanır. Bütün bunlar onun için birer hayat okulu öğrenimi ve eğitimi değerindedir. O, bu okulun bütün değerlerini ayrıntılarıyla öğrendi. Hayatın bu güzelliklerini ve zorlukları zamanla Abay'ı şiire yöneltti. Büyük beylere yol gösterdi. Abay'ın adalet, gerçeklik hakkındaki tavır ve düşünceleri, hem yönetim kadrosunda, hem de beyler arasında çok geçmeden dikkatleri topladı. Yapmış olduğu hizmetler, onun hükümet nezdinde de önemini artırdı. Abay Doğu şairleri yanında Fransız, İngiliz ve Alman şairlerinin şiirlerini okudu. Rusça bilmesi onun hem Batı, hem de Rus dili ve edebiyatını yakından tanımasına imkân sağladı. Rus edebiyatının zengin yapısı ve tecrübesinden yararlandı. Semey'de Rus kültürünün önemli temsilcileriyle tanışıp dostluğunu ilerletti. Özellikle Puşkin, Lermontov, Tolstoy gibi klâsiklerin eserlerini okudu. Bunun yanında çağdaşları Y.M.Polonskiy ve N.A.Bunir'in şiirlerini yakından tanıdı.

1880'li yıllarda şiirleri sanatça olgunlaştı ve sevmeye, tanınmaya başlandı. Şairin kişinin cemiyet içindeki yeri hakkındaki düşünceleri boy gösterdi. Abay, şiirlerinde toplum hayatının problemlerini ele aldı. "Büyük Ülkem, Kazak'ım, Görkemli Yurdum" şeklinde başlayan şiirinde halkın bütün kaygı ve hasretini, hayatının zorlu yanlarını, aşklarını dile getirdi. Ağır hayat tarzına maruz kalan halkın bu yanını yansıtmaya başarısını gösterdi. "Yaşlandık, kaygı duyduk, uyku seyrek" ve "Gönlüm gitti dosttan da, düşmandan da" biçiminde başlayan şiirlerinde toplum hayatının ayrıntılı yanlarını verdi.

Onun şiirlerinde bilimsel gerçeklik, adalet, eşitlik, ruhun kendisiyle mücadelesi, güzellik, tabiat, toplum yaşayışı, Kazak tarihi, dili, gelenekleri gibi konular yer almaktadır.

Puşkin ve Lermontov'un şiirlerini Kazakça'ya çeviren Abay; Nevayî, Nizamî ve Firdevsî'nin şiirlerini de sevmiştir. Şiirlerinde geleneksel öğelere oldukça yer vermiştir. Bu da yetişme tarzı ile ilgilidir. Çevresi ve doğduğu köy; halk şairleri, türkücü, falcı, sızgıcı ve masalcılarla doludur. Bunlardan aldığı etkiyi eserlerinde yansıtır.

Abay'ın nesir yazıları okuyucu ile sınırlaşırasına, onlara danışırasına kaleme alınmıştır. Yazılarında Abay, halkının ekonomik ve kültürel yapısını, sağlam bir yapının teşkili için verilmesi gereken mücadeleyi, çalışmayı; halkı aydınlığa, bilime götürececek önerilerini sıralar.

Abay, ne yazık ki Türkiye'de pek tanınmamaktadır. Abay'ın şiirlerinden bir seçme yaparak "Büyük Kazak Şairi Abay'dan Seçme Şiirler" adıyla çalışmalara başladık.

Abay'ın sanatının güzelliğini ve kudretini gösteren şiirlerden üç örnekle Türkiye'ye, Abay adına "merhaba" diyorum. Kazak Türkçesinden Türkiye Türkçesine bu aktarmayı yaparken şiirin asıl lezzetinin kendi lehçesinde olduğunu da kabul ediyorum.

1

Gösteriş yapma her şeye,
Hünerli olsan olur arkan.
Sen de bir kerpîçsin dünyaya,
Gediğini bul olsun faydan.

Gayret ile akıl yol alır,
Kaçana da kovana da.
Adalet, şefkat kimde var,
Bu yaraşır doğana.

Başlangıcı iki sonuçsuz,
Oluverse Kazak'a,
Önü alev, arkası buz,
Varır idi hangi yana?

Faydayı görsen koşturma,
Övgü arayıp boşuna.
Eksikliğini gizleyip,
Meydana çıkma, ödül alma.

Varlığına bakarak,
Üstünüm deme yâd elden.
Kıskançlığını açarak,
Azaba düşme ezmeden.

Yavaş yürü doğru bas,
Emeğin gitmez boşuna,
Üstalık yapan usanmaz,
Öğretmekten çocuğa.

2
Çocukluk öldü, bildin mi?
Delikanlılığa geldin mi?
Delikanlılık geçti, gördün mü?
Yaşlılığa girdin mi?
Kim biliyor budala,
İstikrardan düştün mü?
Kararsızlığa döndün mü?
Yine, etrafını dönüp, kim bilir,
Yavrulu deve gibi,
Ahırdan çıkmadan öldün mü?

3
Yüreğim neyi sezersin,
Senden başka can yok mu?
Dünyayı, gönlüm, gezersin,
Rahatla, bu dünyanın sonu mu?

Sezdiğini sezdirip,
Ulaşamadın dostluğa.
Diri candan bezdirip,
Götürürsün hangi yana?

Arkadaşlık, barış dostlukmuş,
Bunların kadrini kim bilir,
Kime güzel söz koştuksa boşmuş,
Hepsi aldaticı bir tüccar.

Halkın ünü gerekmiş,
Ya övgüye, ya yergiye.
Ne çıkar, hepsi zekiymiş,
Hepsi gereksiz dinlemeye.

Dostu nerden bulursun,
Danışmaya adam yok.
Şöyle böyle gidersin,
Yalnızlıktan yaman yok.

Akıl versen birine,
Ağlarsın, için erir.
Utanmaz hak dilenmeye,
Vermesen, kalır ümitsiz.

Parayla dinletilen
Söz akıla girer mi?
Fikrini satanı Tanrı çarpar,
Ondurur mu onar mı?

Yan yakıl yürek yan yakıl,
Yandığından ne çıkar?
Dünyada neyi seversin,
Ömür hani, dost ne yanda?

KAYNAKLAR

- M.O.Avezov, *Abay Kunanbaev*, Gılım Baspası, Almatı 1967.
Abay Kunanbaev, Cazuvşı Baspası, Almatı 1968.
Abış Cüreksün, *Abay Kunanbaev*, Kazakistan Memleketik Kórkem Baspası, Almatı 1968.
Kazakistan Ansiklopediyası, 13. C. Almatı 1980, s.545-547.
Ali Abbas Çınar, "Kazakistan Halk Kültürü Üzerine Gözlemler", *Kültür ve Sanat*, S.17, Mart 1993, s.36-39.